

ANÒNIM (1999): *Viatge a l'infern d'en Pere Porter: Entre la realitat i la ficció*, introducció, edició i notes de Josep Maria Pons i Gurí, Fundació Pere Coromines, Barcelona, 169 p.

Aquesta edició del *Viatge a l'infern d'en Pere Porter* constitueix una de les primeres monografies extenses sobre la història de Pere Porter, datada —com s'estableix definitivament en el treball que ressenyem— de l'any 1608. Un dels avenços més destacables d'aquest treball és la fixació de diverses versions catalanes, que palesen la gran difusió manuscrita del viatge de Pere Porter. Les còpies d'aquesta obra, que s'han perllongat fins el segle XIX, es caracteritzen per la descurança textual, raó per la qual Pons i Gurí edita per separat fins a cinc versions, constituïdes en tres grups. El primer grup, del qual s'editen les versions d'un manuscrit propietat d'Oriol Molas i d'un altre manuscrit custodiat a Biblioteca Universitària de Barcelona (ms. 1009), introdueix el relat de Pere Porter, sense cap preàmbul ni epíleg del copista. En el segon grup, al relat de Pere Porter, també en tercera persona, s'afegeix una mena de preàmbul i epíleg de la mà del transcriptor d'aquesta versió, el caputxí Francesc de Canet que, l'any 1621, acompanyat de fra Climent de Tordera, fa una visita a Pere Porter per assegurar-se de la veracitat de la relació que ell havia llegit de la còpia cedida per l'inquisidor Joan Teixidor. El frare caputxí, després d'haver visitat Pere Porter i haver certificat la veracitat del cas, es decideix a transcriure la versió cedida per Joan Teixidor. D'aquest segon grup de còpies, Pons i Gurí edita, per una banda, el ms. 649 de la Biblioteca de Catalunya i, per altra banda, un manuscrit de la Biblioteca Lambert Mata de Ripoll. Del tercer grup hi ha una única còpia fragmentària, localitzada en el ms. 391 de la Biblioteca de Catalunya, on s'inclou una suposada declaració del mateix Pere Porter, en primera persona. A banda de l'edició de les esmentades versions d'aquests tres grups de manuscrits, aquesta monografia consta d'altres parts interessants: “Viatge a l'infern”, “Manuscrits”, “Edicions”, “Personatges i esdeveniments”, “Índex onomàstic i toponímic”.

Encara que el títol d'aquesta edició de Pons i Gurí ja adverteix, encertadament, que el viatge de Pere Porter conjuga una bona diversitat de materials, tant reals com ficticis, la veritat és que la interpretació que l'editor desenvolupa es fixa sobretot en el rerefons històric de la narració. En l'apartat dedicat als “Personatges i esdeveniments” es posa de manifest que tant Pere Porter com els noms i cognoms esmentats a dins de l'infern són personatges reals, rastrejables en els documents de l'època. De fet, des de la publicació del primer estudi sobre el viatge a l'infern de Pere Porter, del segle XIX, Gaietà Vidal i Valenciano, just després de l'edició del text, va afegir un apartat dedicat als “Noms propis que retreu en Pere Porter”, on es documentava la historicitat de diversos personatges condemnats a l'infern. En aquesta mateixa línia, Pons i Gurí no sols ha aprofundit en el camí de la identificació dels diversos damnats a l'Infern amb noms i cognoms, sinó que també ha identificat la historicitat i algunes dades biogràfiques del protagonista, Pere Porter.

Potser degut al seu caràcter documental, el relat de Pere Porter ha induït l'editor a creure que “resulta molt difícil d'emmarcar el *Viatge a l'infern* dins d'un determinat gènere literari, perquè el propòsit del desconegut autor no era escriure una peça literària sinó més aviat un pamflet per posar en evidència la gent de toga i l'estament dels funcionaris” (pàg. 6). Obrant en conseqüència, l'apartat dedicat al “Viatge a l'infern” desestima l'estudi de les fonts literàries, que és l'única manera de determinar l'emparentament del relat de Pere Porter amb algun gènere. Aquesta recensió vol posar èmfasi en un aspecte ignorat del *Viatge a l'infern*: el gènere literari i els diversos elements ficticis, manllevats de determinades tradicions literàries que perviuen en el segle XVII. La conclusió a què ens portarà aquesta anàlisi és a l'afirmació de l'esperit barroc implícit en el relat de Pere Porter, equiparable en alguns aspectes als *Sueños* de Quevedo, o al *Somni de l'infern* de Pere Jacint Morlà. Infern i sàtira són elements comuns a totes aquestes obres, per bé que els relats de Quevedo i de Morlà són somnis ficticis, mentre que el viatge de Pere Porter és una relació de successos, presenciat real. En efecte, les diverses variants que afecten l'encapçalament de l'obra aquí ressenyada s'adiuen plenament a la reduïda gamma de clixés lingüístics que hom pot trobar en una relació de successos. Fixem-nos en les quatre primeres versions que edita Pons i Gurí:

a) “Essent virrey del present Principat de Cathalunya lo excm. senyor don Hèctor Pinatello, duc de Montelleo y essent bisbe de Barcelona don Rafael de Rubirola y bisbe de Gerona don Francisco Arèvalo de Suasso, la vigília de sant Barthomeu que comptàvem a 23 de agost de l'any 1608, seguí lo cas y prodigi següent”.

b) “Relació que féu Pere Porter, pagès natural de tordera, cerca de Hostalrich, de que avie estat en lo Infern des de la vigília de sant Barthomeu fins al dia de sant Miquel de setembre y del que allí véu”.

c) “Cas raro de un home anomenat Pere Portés, de la vila de Tordera, que vivint entrà y axí del Infern; y és com se segueix”.

d) “Exemple raro y memorable cas de un home que entrà e isqué del Infern en lo any 1608”.

Les paraules “cas”, “prodigi”, “relació”, “raro” i “memorable”, absolutament convencionals, es troben en una infinitat de plec solts impresos però també en fonts manuscrites, i constitueixen una marca formal evident a l'hora d'identificar les relacions de successos. Aquesta mena d'encapçalaments, que es troba en milers de documents dels segles XVI i XVII en diverses llengües europees, sovint incorporava en el gènere dels relats de successos un llarg període de frases concatenades que anunciaven fil per randa totes les aventures que el lector trobaria en el text. Aquesta modalitat de titulació, que s'anirà recargolant sobretot a les darreres dècades del segle XVII, es pot comprovar també perfectament a les diverses versions del *Viatge a l'infern d'en Pere Porter*. La localització geogràfica i temporal ben precises i versemblants també són característiques pròpies del gènere en qüestió, que tampoc és aliè al motius temàtics de l'engany del diable i de les penes de l'infern. Pot concloure's, en fi, que a l'Edat Moderna les relacions no sols eren un mitjà de transmissió de caràcter merament informatiu, sinó que sovint eren un mitjà per on circulaven les ficcions i les xafarderies. Vegeu algunes relacions de successos en castellà publicades a les ciutats de Barcelona i de València durant els segles XVI i XVII:

a) “Caso milagroso sucedido en la Ciudad de Guesca, que trata de la maravillosa misericordia que Jesu Christo nuestro señor obró con un hombre, que avía hecho pacto y conveniencia con el demonio y fue libre por la devoción que tenía de rezar el rosario de nuestra señora juntamente, de como fue por mandado de Dios azotado en espíritu compuesto por Benito Carrasco vezino de Auila.” València, Antonio Prat, 1595.

b) “Caso horrible y espantoso sucedido a veynte de un días del mes de Março deste año de mil y quinientos y noventa y cinco, que trata del reguroso castigo que Jesu Christo nuestro señor permitió que viniessen contra un mal Christiano, porque menospreciava y burlava de la Bula y Jubileos, cuéntase de cómo los demonios hicieron Justicia dél.” Barcelona, 1595.

c) “Relación verdadera, en que se refiere un caso prodigioso, que sucedió en este reino de Toledo, a quinze del mes de julio deste presente año de 1621, a un gallinero llamado Pedro de Baras, natural de villa de Noves, entre el camino que hay de la dicha villa a la de San Silvestre: y del espantoso destroço que en él hizo un hombre endemoniado.” Barcelona, Estevan Liberos, 1621.

d) “Síguese de un caso notable y verdadero de cómo los diablos se han llevado a un mercader agavellador de trigo, porque no se quiso confessar (...) Sacado a luz por Juan Salazar”. Barcelona, Sebastián i Jayme Matherat, 1624.

e) “Caso memorable y espantoso que aconteció a un hombre que estuvo doze años sin confessar: y en todo este tiempo, siempre recibió el Santíssimo Sacramento, y así visiblemente el demonio lo ahogó. Puesto en metro por el maestro Joan Hernández de Tornón.” Barcelona, Gabriel Gralls i Giraldo Dotil, 1600.

Diverses relacions de successos podien ser recollides en un mateix imprès o manuscrit. Seguint aquesta tendència, es poden recollir diverses notícies de la difusió del viatge de Pere Porter juntament amb d'altres relacions de successos. Vegeu, si no, la notícia que dóna Gaietà Vidal i Valenciano d'un manuscrit de 1646 actualment desaparegut, copiat per l'estudiant gironí Benet Vila, on

al viatge de Pere Porter segueix la següent relació: “Relació verdadera d’un cas meravellós succeït en Alemanya, en una terra dita Sleburg, a 25 de Mars de 1533, estampat en Roma de Lluís Zannetti, ab llicència dels superiors”.

Però no són sols els diversos encapçalaments el que ens inducteix a identificar la narració de Pere Porter amb el gènere de les relacions de successos. Agustín Redondo, en un article publicat en el recull col·lectiu *Enfers et damnations dans le monde hispanique et hispano-américain* (1996), ha analitzat la presència del diable en les relacions amb resultats perfectament aplicables al *Viatge a l’infern d’en Pere Porter*. És a dir: els diversos elements temàtics i argumentals que constitueixen la llegenda de Pere Porter no deixen de ser tòpics en el gènere de les relacions. Però cal recordar ara alguns aspectes argumentals del relat català. Pere Porter és un pagès del poble de Tordera que durant un viatge a peu es topa amb un jove de bon aspecte que resulta ser el diable, que mena el protagonista a les profunditats de l’infern. Pere Porter en més d’un moment se senya i contínuament s’adreça a Déu, a Jesús, a la Verge o als sants, fins a tal punt que durant l’estada a l’infern els dimonis s’esglaien en sentir aquests sacratíssims noms. Gràcies al fet que practica una vida religiosa exemplar reconeguda fins i tot pel diable, aconsegueix sortir de l’infern, poblat sobretot de representats de la justícia. I el diable, que sempre té un tracte respectuós amb Pere Porter, no és altra cosa que un actant permès per Déu perquè el protagonista trobi el mitjà de restablir els béns que injustament li han estat expropiats: gràcies al diable el protagonista aconsegueix parlar en l’infern amb el notari Gelmar Bonsoms, l’única persona que sap on s’amaga el document que necessita el protagonista per demostrar el pagament d’un deute. Doncs bé, Agustín Redondo destaca en les relacions de successos els següents aspectes: Quan actua del diable sota aparença humana —de vegades un jove de bona figura, com al viatge de Pere Porter—, el lloc de trobada sol ser el camí, espai de creuament entre natura i cultura. A l’arribada del diable sovint segueixen diverses manifestacions metereològiques com el vent, soroll, núvols, flames, boles de foc, negres mosques i d’altres signes negatius. El diable, però, no pot fer més del que Déu li permet i, en aquest sentit, no deixa de ser un enviat de Déu. Si l’individu assetjat pel diable es comporta com un perfecte cristià, mai serà vençut pel Maligne, car sols són condemnats els transgressors de la norma catòlica. No resulta, doncs, difícil encabir el relat de Pere Porter a dins d’aquests paràmetres.

Tot seguit veurem, com a mostra, un testimoni. En el “Caso milagroso sucedido en la Ciudad de Guesca, que trata de la maravillosa misericordia que Jesu Christo nuestro señor obró con un hombre, que avía hecho pacto y conveniencia con el demonio y fue libre por la devoción que tenía de rezar el rosario de nuestra señora”, un home, que havia estat ric i generós però que de sobte es veu abocat a la pobresa, un dia, de viatge i solitari, es topa amb el diable en semblança humana, amb el qual fa un pacte. Finalment, aquest home, penedit, és salvat de la jurisdicció del diable per la Verge Maria. La trobada del protagonista amb el diable s’assembla a l’episodi de Pere Porter, deixada de banda la diferència que hi ha entre el vers i la prosa. Cito aquest fragment del facsímil inclòs a l’obra de María Cruz García de Enterría, *Pliegos sueltos españoles de la Biblioteca Universitaria de Gotinga* (1974): “Triste y aflito vivía / de miserias perseguido, / afrentado cada día, / viendo cuán rico á vivido / y quanto poco tenía. / Por no vivir afrentado, / de la tierra se partió / como hombre desesperado / y a Lucifer encontró / en ávito de soldado. / Fingió que lo conocía / y dixo: ‘Señor licano, / ¿dónde va por esta vía / tan pobre, cansado y cano / sin ninguna compañía? / ¿Qué suerte o desastre fue / el que assí lo á derribado? / Y él respondió: “Déxeme, / que harto voy congojado, / sin que más pena me dé.” / Volviéndole a interrogar, / dixo: “El corazón cansado / suele su pena aliviar / quando el dolor que á passado / lo viene a comunicar, / y assí el contento se aumenta / quando d’él cuenta le da, / y assí vós de vuestra afrenta / ningún alivio os dará / si me dierdes d’ello cuenta. / Y no os pese de contar, / que como amigo os prometo, / si lo puedo remediar, / de hazerlo y el secreto / también lo sabré guardar.’ / ‘Dexadme y no me canséys, / que aunque el demonio seáys, / remiarme no podréys, / y en valde vós os cansáys / y en vano me cansaréys.’ / ‘Amigo, el demonio soy, / y quien mi amistad procura / mucha riqueza le doy / si sigue por la espesura / y camino por do voy’”. A aquesta trobada amb el diable es pot afegir l’exemple d’una altra obra posterior al

viatge de Pere Porter. Ens referim a l'*Hospital de incurables* de Jacinto Polo de Medina, editat per primera vegada a Oriola a l'any 1636. El diable resulta ser un jove de bona presència, com ja s'esdevenia en el *Viatge de Pere Porter a l'infern*. Però en el text castellà, que no deixa de ser un somni fictici, la indumentària del diable és molt més sofisticada i en certa manera s'aproxima més al model burlesc seguit per Pere Jacint Morlà en el *Somni de l'infern*. En tot cas, a partir d'aquest exemple es dedueix la perfecta adequació dels motius temàtics i argumentals del viatge de Pere Porter amb altres relats de l'època. Reservo per a altres ocasions l'estudi d'altres aspectes argumentals de caràcter literari inclosos en el viatge de Pere Porter a l'infern.

Per tot això, em sembla que el viatge de Pere Porter no s'ha de considerar tan sols, com creu Pons i Gurí, un "document coetani que dóna mostra del descrèdit que en l'ambient del país patia en aquells moments l'administració de la justícia" (pàg. 6). El motiu de la corrupció de la justícia es podia deduir en el segle XVII de l'observació de la realitat, però també de la lectura de diversos textos literaris coetanis. Al cap i a la fi, la quantitat d'elements literaris que s'inclouen en la narració de Pere Porter ja ha estat notada per Josep Valsalobre i Narcís Figueras, en una interessant nota de lectura en homenatge a Josep Maria Pons i Gurí, publicada a *Quaderns de la Selva*, 12 (2000).

Sigui com sigui, el *Viatge a l'infern d'en Pere Porter. Entre la realitat i la ficció* és el primer treball rigorós des del punt de vista textual; i, per fi, comptem amb una edició crítica, que estableix diversos grups de manuscrits. És admirable també la quantitat de documentació que l'editor aporta sobre la historicitat del protagonista i dels damnats esmentats amb noms i cognoms a dins de l'infern. És hora ara, a partir de les aportacions de l'estudi de Pons i Gurí, anar més enllà del rerefons històric i social dels esdeveniments descrits en el relat de Pere Porter, que reelabora una bona diversitat de materials literaris, i fins i tot s'adiu a les característiques de les relacions que solien circular en el segle XVII.